

Rijeka (Hrvatska) Gradska vijećnica 26. 11. 2010.

HRVATSKA

Dr. sc. Nikola Jelovac, psihijatar, šef Odjela ženske psihogerijatrije,
Psihijatrijska bolnica Ugljan (Zadar)

**«Manipulacija mentalnim sklopom pojedinca s osvrtom na tehniku
transcendentalne meditacije (TM)»**

Štetni utjecaj sekti na duševno zdravlje s aspekta socijalne psihologije

Utjecaj sekti nije nešto neobično ili egzotično: to je samo sklop uobičajenih društvenih utjecaja, koji su specifično posloženi, pojačani i ciljno usmjereni. Radi se o temeljnoj čovjekovoj ovisnosti o drugima oko sebe u percepciji i interpretaciji svijeta, uz to opterećenoj i ljudskim kognitivnim nesavršenstvom.

Tumačenja socijalne psihologije pretpostavljaju tri glavna principa.

Prvi princip implicira da ponašanje i razmišljanje jedne osobe jako ovise o obilježjima situacije u kojoj se ona nalazi. Drugi princip objašnjava visoki stupanj subjektivnosti i imaginacije u uobičajenom percipiranju stvarnosti. Treći princip je orijentacija prema potrazi za „kanalskim faktorima“ i kritičnim točkama djelovanja, gdje relativno mala usmjerenja mogu rezultirati značajnim učincima.

Primijenjeno na naš problem, prvi princip traži da se razjasne situacijski faktori koji dovode do uspjeha destruktivnih kultova. Drugi princip implicira da se ugroženoj osobi pruži znanje o mogućnostima vlastite iskrivljene interpretacije i samoobmanjivanja te znanja i vještine adekvatnih, kritičkih i zdravih interpretacija stvarnosti. Treći princip usmjerava naše promatranje prema takozvanim „vrućim ključevima“, to jest sustavu znanja i vještina osobe treba dodati faktore koji će je učiniti otpornijom na utjecaj kultova, uvodeći istovremeno u socijalnu situaciju nešto što će oslabiti položaj destruktivnih kultova.

Svaki društveni utjecaj je proizvod dvaju procesa: djelovanja onog koji utječe (vođe kulta, gurua ili same grupe) s jedne strane i percepcije, interpretacije i

nekih drugih mentalnih procesa kod osobe koju se uvodi u kult ili kod sljedbenika kulta s druge strane. Zloporaba osobina i nutarnjih procesa žrtve psihološke manipulacije važnija je u praksi nego izravni utjecaj kulta i njegovih vođa. Kao posljedica toga vođe kulta i njihovi odvjetnici mogu tvrditi „nemojte mene kriviti, on/ona je napravio sve sam/sama“, dok žrtva nije niti bila u stanju da uoči i prikladno evaluiira tu zloporabu vlastitih nesavršenosti.

Glavni okvir problema na kojem kultovi parazitiraju jest ljudska potreba za jasnim sustavom orijentacije u svijetu zajedno s ostvarenjem vlastitih želja.

Mentalna manipulacija

Mentalna manipulacija je utjecaj neke osobe ili grupe na drugu osobu, koja se provodi profesionalno i s namjerom kako bi se ostvario neki cilj, a proizvodi učinke na emocije, mišljenje, volju, uvjerenja, inteligenciju i ponašanje.

Dio je psiholoških zakonitosti da su misli pod utjecajem emocija. Kao posljedica mentalne manipulacije jednog gurua ili neke grupe pojedinac može izgubiti svoj osobni, obiteljski, društveni, religiozni, pa čak i nacionalni identitet.

Kod mladih su normalne psihičke pojave anksioznost, subdepresivnost, depresija, autoagresivnost, heteroagresivnost, naglost, ambivalencija i ambitendencija, te općenito emocionalna nestabilnost. Proces sazrijevanja osobe obuhvaća emocionalno, intelektualno, socijalno i psihoseksualno sazrijevanje. Taj razvoj se dovršava oko 25-27 godine.

Mladi u vrijeme sazrijevanja traže svoj identitet, traže identifikaciju s nekim ili nečim, te traže svoju intimnost ili samosvojnost. U taj proces osamostaljivanja i traženja sebe lakše nego kod odraslih mogu se ubaciti gurui i učitelji sa svojim navodnim holističkim rješenjima za sve situacije i sve probleme.

Mentalnom manipulacijom se pojačava uobičajena fenomenologija navedenih normalnih pojava adolescencije, a ide se i do toga da se namjerno proizvode simptomi: anksioznost i tjeskoba, strah, depresija, stanje sumnje, anhedonija, kronični umor, tuga, psihičko i fizičko iscrpljivanje, depresija iscrpljenosti, deprivacija spavanja, osjećaj krivnje samooptuživanjem, otuđivanje od

primordijalnog obiteljskog i društvenog okruženja, razgradnja percepcije vlastitog ega i uništavanje idealnog ega. Poštivanje samog sebe zamjenjuje se poštivanjem nas, grupe. Izgrađuje se novi identitet, osoba se identificira sa sektaškom grupom. Razvija se stanje totalne pasivnosti, te se ne kraju nakon pranja mozga dolazi do potpune poslušnosti i prihvaćanja.

Namjerno se proizvodi zastoj procesa sazrijevanja adolescenta, koji se nalazi u nekoj vrsti emocionalnog zatvora. Proces mentalne manipulacije počinje s fenomenom „kuhane žabe“, a završava se liberticidom žrtve pripadnika sekte. To su bazični psihološki mehanizmi koji čine da dijete ili adolescent upadne u sektaški lonac.

Transcendentalna meditacija

Transcendentalna meditacija je velika prijetnja mentalnom, tjelesnom i društvenom zdravlju.

Kult transcendentalne meditacije (TM), reklamira se kao humanitarna organizacija s različitim aktivnostima. TM nudi na primjer

- "prirodne biljne lijekove za jačanje imuniteta"
- "transcendentalnu meditaciju za blagostanje Vedskim pristupom",
- "rješavanje problema uz pomoć astrologije",
- znanost, znanje, trening
- "dijetetske proizvode za mentalno tjelesno blagostanje"

To se nudi uz sliku njegove svetosti Maharishi Mahesh Yogija, uz garanciju za sve „globalno priznate metode“ za postizanje života bez stresa.

Zahvaljujući ovim tehnikama moguće je kontrolirati stres, liječiti depresiju, neutralizirati rizik srčanog udara, smanjiti porast krvnog tlaka, smanjiti razinu kolesterola, olakšati bronhitis i spriječiti i liječiti nikotinsku i druge ovisnosti. TM ima lijekove za nesanicu, osigurava dobro zdravlje za trudnice i njihovu nerođenu djecu. Moguće je bezbolno rađanje, povećanje tjelesnog imuniteta, razvijanje osobnosti, povećanje inteligencije, kreativnosti, pamćenja itd. TM stručnjaci imaju također tehnike za poboljšanje međuljudskih odnosa i smanjenje kriminaliteta.

TM ima globalnu udrugu za Ayurvedsku medicinu na Maharishi Vedskom Sveučilištu u Flotropu u Nizozemskoj te preko 200 laboratorija sa „institutom za prirodni zakon“. TM se trudi da zadobije status „znanstvene medicine“. Raspolažu s čitavim nizom lijekova, losiona, te također proizvodima protiv starenja, protiv raka, AIDS-a i niza drugih bolesti.

Učenje ili uvjerenja ukrašena su znanstvenim i psihološkim vokabularom. Guru ili učitelj ima status psihoterapeuta. Radi se o nekoj vrsti psihosektaštva koja koristi psihološke u struci poznate principe, pomiješane s praznovjermem ili religioznim uvjerenjima. Teži se povezivanju psihe sljedbenika - pacijenta s univerzalnom energijom ili svijesti, koja je u stanju dati znanje, blagostanje, moć i potpuno izliječenje. Pristup ovoj energiji je nemoguć nevjernicima, koji su "kondicionirani svojim odgojem u društvu", mentalno su previše onečišćeni, a da bi mogli "steći svijest o dubokoj stvarnosti" i doći do druge dimenzije života. Uspjeh je zagaraniran ako se predamo totalnom holističkom pripadniku, koji postaje kanal, medijator transcendentalne realnosti budući da tvrdi da ima potpuno znanje o tijelu, psihi i duši. Stoga može rješavati probleme vezane za neuroze, psihopatologiju i druge bolesti. Za njega medicina i psihoterapija liječe samo simptome, a on liječi stvarne duboke uzroke, koji su duhovni, astralni ili psihički.

Nalazimo se, dakle, pred sistemom u kojeg moramo vjerovati, budući da se ništa ne može znanstveno dokazati.

Mogući štetni utjecaj na duševno zdravlje ide od stvaranja psihološke ovisnosti preko mentalne manipulacije, pogotovo opasne kod posebno ranjivih osoba kao adolescenata, starijih, bolesnika, trudnica i ljudi sa psihičkim poremećajima. Neke sekte navode čak na ubojstvo ili samoubojstvo.

Deikman (1966) je opisao učinke meditacije kao deautomatizaciju psiholoških struktura koje organiziraju, ograničavaju, selektiraju i interpretiraju perceptivne stimuluse. Američka psihijatrijska asocijacija u svojoj klasifikaciji DSM-IV (APA 1994) definira depersonalizaciju (DSM-IV 300.06) kao: iskustvo odvojenosti i izvanjskog promatranja vlastitih mentalnih procesa ili vlastitog tijela, te doživljaj osjećanja kao u snu. Tipično, radi se o iskustvu u kojem pojedinac osjeća rascjep u svijesti između „sudjelujućeg ja“ i „promatrajućeg ja“. Promatrajuće ja se

doživljava kao odvojeni neuključeni svjedok sudjelujućeg ja, a svi normalni aspekti osobnosti su pomalo nerealni i ne pripadaju promatrajućem ja.

Osim toga Američka psihijatrijska asocijacija opisuje i stanje disocijacije kod osoba podvrgnutih produženom i intenzivnom prisilnom uvjeravanju (pranje mozga, preoblikovanje misli i indoktrinacija) (DSM-IV 300.15). Prijašnja je verzija klasifikacije izričito spominjala riječ „kult“, koja je u DSM-IV izbačena, vjerojatno uslijed pritisaka. U mjesečnoj publikaciji Monitor od studenog 2003 APA govori o neetičnim društvenim utjecajima na duševno zdravlje.

Brzi tečajevi stvaraju neprestano nove sljedbenike, koji se dalje množe stvarajući tako krute međunarodne sljedbe piramidnog sustava gdje je vaš guru, učitelj ili šaman ujedno i vaš Bog, a vi poslušni sljedbenik, ovisnik i fanatik.